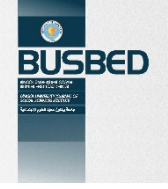

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 10.05.2022
Kabul Tarihi : 08.09.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1114911>

FAS KRALLIĞI'NDA TÜRK DİZİLERİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Mahmut Fevzi CENGİZ¹, Ömer ÇAKIN²

ÖZ

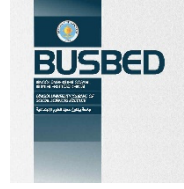
Son yıllarda Türkiye menşei televizyon dizileri, Orta Doğu ve Balkanlar başta olmak üzere uluslararası arenada izler kitlesini ve popülerliğini artırmaktadır. Arap ülkeleri genelinde geniş bir izler kitleye sahip olan Türk TV dizileri özellikle Fas Krallığı'nda da büyük alaka görmektedir. Bu çalışmada Türk dizilerinin Fas halkı tarafından izlenme eğilimleri ve nedenleri analiz edilmektedir. Çalışmada literatür taraması kapsamında, Türkiye Fas Krallığı ilişkileri tarihsel olarak ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'deki dizi sektörünün tarihsel süreçteki gelişimi ve günümüzdeki durumu incelenmiştir. Çalışmanın araştırma aşamasına nicel veriler temel teşkil edeceği için anket veri toplama tekniği kullanılmıştır. Burada öncelikle basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle 500 katılımcı belirlenmiş, anket formları katılımcılara çevrimiçi yöntemlerle ulaştırılmıştır. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın temel bulgularından biri Türkiye menşei TV dizileri katılımcılar arasında oldukça popüler olduğudur. Burada katılımcılar TV dizilerinin prodüksiyon kalitesini temel tercih nedeni olarak görmektedirler. Ayrıca Türk dizilerini takip eden katılımcılar izlemeyenlere kıyasla Türk halkına ve Türkiye'nin turistik değerlerine yönelik daha olumlu bir kanaat sergilemektedir. Bu durum TV dizilerimizin Fas Krallığı'nda ülkemize ilişkin kanaatlere olumlu katkılar sağladığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk dizileri, Fas, Fas'ta Türk dizileri, Türkiye-Fas ilişkileri.

¹ Öğr. Gör., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Niksar MYO, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Tokat, Türkiye, mahmutfevzi.cengiz@gop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7398-3392>

² Doç. Dr., Ondokuzmayıs Üniversitesi, İletişim Fakültesi, omer.cakin@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7853-6460>

Article Type : Research Article
Date Received : 10.05.2022
Date Accepted : 08.09.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1114911>

A QUANTITATIVE RESEARCH ON TURKISH SERIES IN THE KINGDOM OF MOROCCO*

Mahmut Fevzi CENGİZ¹, Ömer ÇAKIN²

ABSTRACT

In recent years, Turkish TV series have been increasing their audience and popularity in the international arena, especially in the Middle East and the Balkans. Turkish origin TV series, which have a wide audience in Arab countries, attract great attention especially in the Kingdom of Morocco. In this study, the viewing status and reasons of Turkish TV series by Moroccan people are analyzed. In the study, within the scope of literature review, the relations between Turkey and the Kingdom of Morocco have been discussed historically. In addition, the historical development and current situation of the TV series industry in Turkey has been examined. Since quantitative data will be the basis for the research phase of the study, a survey data collection tool was used. Here, firstly, 500 participants were determined by simple random sampling method, and the questionnaires were delivered to the participants by online methods. The data obtained from the participants were analyzed using the SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) statistical analysis program. One of the main findings of the study is that Turkish TV series are very popular among the participants. Here, the participants see the production quality of TV series as the main reason for preference. In addition, participants who watch Turkish TV series show a more positive opinion towards Turkish people and Turkey's touristic values compared to those who do not. This situation reveals that our TV series make positive contributions to the opinions about our country in the Kingdom of Morocco.

Keywords: Turkish TV series, Morocco, Turkish TV series in Morocco, Turkey-Morocco relations.

* This study was produced from the master's thesis of the first author named "Turkish tv series in morocco and the effects of them on Turkey's image"

¹ Prelector, Tokat Gaziosmanpaşa University, Niksar Vocational School, Marketing and Advertising Department, Tokat, Turkey, mahmutfevzi.cengiz@gop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7398-3392>

² Associate Professor, Ondokuz Mayıs University, Faculty of Communication, Department of Radio, Television and Cinema, omer.cakin@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7853-6460>

GİRİŞ

Türk dizileri, son yıllarda birçok ülkede ulusal kanalların en çok izlenen yapımları arasında girmeyi başarmıştır. Bu başarısıyla Türkiye dizi ihracatında Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra dünyada en çok dizi ihraç eden ikinci ülke olmuştur. Bugün Türk dizileri İspanya'dan Japonya'ya, Uruguay'dan Pakistan'a, Kuzey Afrika ülkelerinden Türk Cumhuriyetlerine kadar 100'den fazla ülkede yayınlanmakta ve milyonlarca izleyiciye ulaşmaktadır. Üstelik söz konusu bu yapımlar yayınlandıkları ülkelerde en çok takip edilen yayınlar arasındadır (Cebeci, 2014, s. 4).

Kültürel ürünler olarak görülen dizi ve filmler, bugün toplumları etkilemek ve toplumların kanaatlerini belirlemek için kullanılan araçlara dönüşmüştür. Bu açıdan değerlendirildiğinde diziler yayınlandıkları ülkelerdeki izleyicilerin kanaatlerini etkileyebilmekte ve dizilerde kurgulanan hayatlar izleyicilerin arzularına dönüşmektedir. Kimi Türk dizileri yayınlandıkları ülkelerde izleyicilere Türkiye'nin tarihi, kültürel değerleri ve güzelliklerini tanıtmaktadır. Ayrıca Türk kültür ve geleneklerinin tanıtılmasına ve milletlerin bir araya gelmesine katkı sağlamaktadır. Dizilerin ihracatıyla elde edilen doğrudan döviz girdisinin yanı sıra bu yapımlar Türk ürünlerinin tanıtımını desteklemekte, hizmet ve ihracatta etkin bir artış sağlamaktadır.

"Gümüş" dizisinin 2007 yılında Birleşik Arap Emirlikleri menşei MBC kanalında yayınlanmaya başlamasıyla birlikte Türk dizilerine Arap ülkelerinde ilgi görmeye başlamıştır. Takip eden yıllarda İhlamurlar Altında Yaprak Dökümü gibi pek çok yapımla Arap ülkelerinde yayınlanmış ve bu yapımların başarısı ilerleyen yıllarda birçok Türk dizisinin farklı Arap ülkelerindeki ulusal ve özel televizyon kanallarında yer almasına ortam hazırlamıştır (İsmail, 2014). Televizyon dizilerinin Arap dünyasındaki popülaritesinin artması Arap kamuoyunda Türkiye'ye ilişkin bazı olumlu kanaatlerin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan bu dizilerin çekildiği yerleri görmek için her yıl daha fazla Arap turist Türkiye'yi ziyaret etmektedir. Ayrıca bu diziler Türk kültürüne ve diline de ilgiyi artırmaktadır (Hürriyet, 2019).

Arap dünyasında genel olarak geniş kitleler tarafından izlenen Türk dizileri özellikle Fas halkı tarafından ayrı bir ilgi görmektedir. Fas'ta Türk dizileri yapımların ve oyunculuk kaliteleri ve anlattığı hikâyeler ile milyonlarca izleyiciyi kendine çekmektedir. Bu çalışmada Türk dizilerinin Fas halkı tarafından izlenme durumu ve nedenleri analiz edilmektedir. Çalışmada ayrıca Türk dizilerinin Türkiye ve Türklere ilişkin kanaatleri ne şekilde etkilediği incelenmektedir.

1. Fas Krallığı – Türkiye İlişkileri

Afrika Kıtası'nın kuzeybatısında yer alan Fas yaklaşık olarak 36 milyon nüfusa sahiptir. Ülkenin kuzeyinde Akdeniz, batısında Atlas Okyanusu, güneyinde Moritanya ve doğusunda ise Cezayir bulunmaktadır. Ülkenin başkenti Rabat şehridir. Diğer önemli şehirleri ise Kazablanka, Marakeş, Fez, Oujda, Agadir, Tanca, Dakhla ve Laayoune şehirleridir (Kınık, 2018, s. 1). Avrupa'ya en yakın Afrika ülkesi konumunda olan Fas'ı kuzeydeki komşusu İspanya ile 13 kilometre genişliğindeki Cebelitarık Boğazı ayırmaktadır. Hem Atlas Okyanusu hem de Akdeniz'e kıyısı olan Fas, İspanya ve Fransa ile birlikte bu özelliğe sahip üç ülkeden biridir. (Fas, 1993, s. 1254). Arap fetihlerinin, güneyden kaynaklı göç hareketlerinin ve ticaret yollarının etkisi zaman içinde Fas'taki kültürel ve etnik çeşitliği artırmıştır. Ülkenin kırsal bölgelerinde bölgenin yerel halkı olan Berberiler yaşam sürmektedirler. Kentlerde ise Berberiler Arap nüfusla büyük ölçüde karışmışlardır. Siyah Afrikalıların soyundan gelen siyahi halk toplulukları ise daha çok Atlas Dağları'nın güneyindeki vahalarda toplanmışlardır. Ayrıca Yahudiler Marakeş ve Kazablanka gibi şehirlerde önemli bir azınlık olarak varlıklarını sürdürmektedir (Fas, 1993, s. 17).

Bağımsızlığını 1956 yılında elde eden Fas, anayasal olarak da krallık sistemi ile yönetilmektedir. Fas Anayasasında yönetim şekli, "Anayasayla yönetilen demokratik ve toplumsal bir krallıktır." şeklinde tarif edilmektedir. Şu an hanedanın başı olan Kral VI. Muhammed ülkenin başkomutanı, güvenlik konseyi başkanı ve Müminlerin Emiri olarak Fas'ı yönetmektedir. Ülkede seçimle yönetime gelen başbakan ve bakanlar kralın onayı ile görevlendirilmektedir (Kınık, 2018, s. 2).

Fas Krallığı, yaklaşık 36 milyon nüfusu ile Arap dünyasının 5'inci en kalabalık ülkesidir. Genç bir nüfus yapısına sahip Fas'ta ortalama yaş 26,9'dur. Fas, son yıllarda istikrarlı bir ekonomik büyüme sergilemektedir. Ancak ülkede ulusal işsizlik oranı oldukça yüksektir. Ülkede nüfusunun yüzde 80'ni kent merkezlerinde yaşamaktadır ve kentlerde işsizlik oranı kırsala göre daha yüksektir. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Endeksi, Fas'ın, özellikle kentsel ve kırsal bölgeler arasında, sosyoekonomik eşitsizliklerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Dünya Bankası 2018 yılı verilerine göre ülkenin gayri safi yurt içi hasılasının (GSYİH) yaklaşık 118 milyar dolar, kişi başına düşen milli gelirin ise 3090 dolar olduğu görülmektedir (World Bank, 2019). Tarım sektörü ülke ekonomisinin lokomotif sektörü olarak öne çıkmakta ve ülkedeki mevcut 12 milyon civarındaki iş gücünün 4,5 milyondan fazlası tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Fas son yıllarda ülke ekonomisini

kalkındırmaya yönelik bazı reformlar gerçekleştirmektedir. Ülkede 2015 yılında uygulamaya koyulan Endüstriyel Gelişim Planı ile otomotiv, havacılık, tekstil, enerji ve turizm sektörlerinde birtakım yatırımlar yapılmaya başlanmıştır (Akar, 2015, s. 403).

Türkiye Fas ilişkilerinin başlangıcı Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Kuzey Afrika'da Türk hâkimiyeti 1516 yılında Oruç Reis ve Hızır Reis'in Cezayir şehrini fethetmesiyle ilan edilmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1520 senesinde tahta oturmasıyla ise Osmanlı Devleti ile Fas Sultanlığı arasındaki diplomatik ilişkiler başlamıştır (Fas, 1995, s. 188-192). Fas Sultanı, Kanûnî Sultan Süleyman'a elçiler göndermiş ve armağanlar sunmuş, bu durum ilişkileri iyi yönde etkilemiştir (Özdemir, 2017, s. 52). Ancak Kanûnî sonrasında uzunca bir süre iki ülke ilişkileri gelişme kaydedememiştir. III. Muhammed'in 1757'de Fas Sulatını olmasıyla Osmanlı padişahına tekrardan elçiler gönderilerek ilişkiler yeniden canlandırılmak istemiştir. Osmanlı Devleti buna karşılık Fas'a onlarca gemiden oluşan bir filo ile gemi inşa malzemeleri ve gemi ustaları yollanmıştır. Gönderilen malzemelerle ustalar Fas'ta bir tersanenin inşasında görev almışlardır (Bilge, 1996, s. 192).

Fas Sultanlığı, I. Abdülhamid'e bir elçi göndererek Osmanlı yönetimine ilişkin bazı sıkıntıları iletmiştir. Padişah I. Abdülhamid memnuniyetin sağlanması için gerekenin yapılacağını bildirmiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yaşanan savaşlarda Fas Sultanlığından Osmanlı'ya yardım olarak altın ve savaş teçhizatları gönderilmiştir (Yeşilmen, 2017, s. 6). Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılın ortalarından itibaren girdiği savaşlarda üstünlük sağlayamaması, Yunan isyanları ve Mısır sorunu Osmanlı'nın Kuzey Afrika ülkelerinden siyaseten uzaklaşmasına yol açmıştır. İki ülke ilişkilerini etkileyen bir diğer gelişme ise 1830'da Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesi olmuştur. Cezayir'in kaybedilmesi Osmanlı Devleti'nin Fas Sultanlığı ile komşuluğu sona erdirmiştir (Yeşilmen, 2017, s. 3). Bir süre kesintiye uğrayan ilişkiler Padişah Abdülmecid döneminde yeniden başlamış ve II. Abdülhamid yönetiminde daha da ivme kazanmıştır (Karpaz, 2017, s. 428) Sultan II. Abdülhamid Fas'ta bir elçilik açmak için girişimlerde bulunmuş ancak Fransa'nın engellemeleriyle bu çaba sonuçsuz kalmıştır (Yeşilmen, 2017, s. 7). İtalyanlar 1911 'de Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirebilmek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Neticesinde İtalya ile Osmanlı Devleti arasında 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Antlaşması imzalanmış ve Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki son topraklarını da kaybetmiştir 1912'de Balkan Savaşları ile başlayan savaş dönemi Osmanlı Devleti için I. Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir (Yiğit, 2013, s. 291). Bu süreçte Osmanlı Fas ilişkileri de uzun süre kesintiye uğramıştır.

I. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye yeni kurulan bir devlet olarak dünya sahnesindeki yerini almıştır. Bu dönem Fransız egemenliğinde bulunan (1912-1956) Fas ile diplomatik bir ilişki tesis edilmemiştir. Hatta 1950'lerde Fas'ın Fransa'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine dahi mesafeli bir politika uygulanmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurullarında, 1951 ve 1953 yıllarında yapılan Fas'ın bağımsızlığına ilişkin oylamalarda Türkiye karşı oy kullanmayı tercih etmiştir (Tepeciklioğlu, 2012, s. 67). Fas'ın 1956'da Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından aynı sene iki ülke hükümeti ortak bir bildiri yayınlamıştır (Firat, 2007, s. 2). Ancak bu gelişmenin arkası gelmemiş ve Türkiye-Fas ilişkileri on yıllar boyunca gelişme göstermemiştir.

Türkiye-Fas ilişkilerinde 2000'li yıllarda yeni bir sayfa açılmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılında Fas'a resmi bir gezi düzenleyerek bazı üst düzey temaslarda bulunmuştur. Başbakan Erdoğan'ın Fas ziyareti, Türkiye'den başbakan düzeyinde gerçekleştirilen ilk ziyaret olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca bu ziyarette iki ülke arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmış ve karşılıklı doğrudan uçuşların başlatılması kararlaştırılmıştır (Mynet, 2005). 2008 yılında İstanbul'da düzenlenen Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'ne Fas da davet edilmiş zirvede iki ülke hükümet yetkilileri çeşitli konularda müzakerelerde bulunmuştur (Özkan, 2011, s. 579). Bir yıl sonra ise Fas Temsilciler Meclisi Başkanı Mustafa El-Mansuri, Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ziyaret kapsamında üst düzey bazı temaslarda bulunmuştur. El-Mansuri temalarında Fas'ın Batı Sahra konusunda Türkiye'nin verdiği destekten duyduğu memnuniyetini ifade etmiş ve Kıbrıs sorunu konusunda Türkiye'nin yanında olduklarını dile getirmiştir (Besenyö ve Olah, 2012, s. 138). 2012 yılına gelindiğinde *Fas* Dışişleri Bakanı Sadeddin El-Osmani Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. El-Osmani bu ziyarette Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile bir araya gelmiş, Bakanlar karşılıklı ülke ilişkilerine dair sıcak mesajlar dile getirilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012). Fas'a Başbakan düzeyinde yapılan ikinci ziyaret 2013 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu ziyaret kapsamında Başbakan Erdoğan ile Fas Başbakanı Abdulillah Benkiran bir araya gelmiş ve Türkiye ile Fas arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Kurulmasına ilişkin bir bildiri imzalanmıştır. Ayrıca Başbakan Erdoğan Rabat'ta gerçekleştirilen Türkiye-Fas İş Forumu'na katılarak iş adamlarına hitap etmiştir (Anadolu Ajansı, 2013). Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Fas'a gerçekleştirdiği ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerini daha da derinleştirmiştir.

Fas'tan Türkiye'ye yapılan en üst düzeyli ziyaret ise 2014 yılının Aralık ayında Fas Kralı 6. Muhammed tarafından gerçekleştirilmiştir. Kral 6. Muhammed ailesi ile birlikte iki ayrı özel uçakla Türkiye'ye özel bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret resmi bir nitelik taşımasa da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Kral Muhammed ve ailesini Yıldız Sarayına davet etmiştir. Fas Kralı 6. Muhammed, Kraliçe Selma, Prens Hasan ve

Prensess Hatice'nin iştirak ettiği Yıldız Sarayı'ndaki davete, Cumhurbaşkanı Erdoğan eşi Emine Erdoğan ve kızı Sümeyye Erdoğan ile birlikte katılmıştır (TBMM, 2014). Bu üst düzen ziyaretin ardından ülkeler arasındaki resmi ziyaretler düşük temsil seviyesinde kalmıştır. Fas Parlamenti Dostluk Grubu temsilcileri Mayıs 2016'da Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur. Bu ziyarete karşılık olarak ise TBMM Türkiye-Fas Parlamenti Dostluk Grubu temsilcileri Nisan 2018'de Fas'a bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir (TBMM, 2018).

Türkiye-Fas ilişkileri 2000'li yıllarla birlikte büyük bir gelişime kaydetmiştir. İlişkilerin iyi seyri ülkeler arasındaki ticari ilişkilere de yansımaktadır. Özellikle 2005 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması'yla iki ülke arasındaki ekonomik faaliyetler artmış, 2018 yılına gelindiğinde ticaret hacmi 2,7 milyar Amerikan dolarına ulaşmıştır. Son yıllarda Fas'ta alt yapı ihalelerinde yüklenicilik yapan Türk şirketlerinin sayısı da artış göstermiş, 2019 yılı itibarıyla bu sayı 160'a ulaşmıştır. Türk şirketlerinin Fas'ta gerçekleştirdikleri altyapı faaliyetlerinden elde ettikleri gelir ise 4 milyar Amerikan dolarını geçmiştir. Ayrıca 8.000 civarı Fas vatandaşı gerçekleştirilen projeler kapsamında Türk şirketlerinde istihdam edilmektedirler (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2018). Fas-Türkiye ilişkilerinde yaşanan bu gelişmeler Faslıların Türkiye'ye karşı ilgilerini de arttırmıştır. Son yıllarda Fas'tan çok sayıda öğrenci eğitim amacıyla Türkiye'deki çeşitli üniversitelere gelmektedir. Benzer bir şekilde Türkiye'yi ziyaret eden Faslı turist sayısı da son yıllarda artış göstermiştir. Özellikle Faslı gençlerin ziyaret rotalarında İstanbul başı çekmektedir (Anadolu Ajansı, 2018).

2. Türk Dizi Sektörü

Türkiye'de ilk yerli televizyon dizileri 1974 yılından itibaren TRT bünyesinde hazırlanarak yayına konulmuştur. Bu dönemde Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" ve Ömer Seyfettin'in "Beş Hikâye" gibi ünlü eserleri diziyeye uyarlanmaya başlanmıştır (Kapsal, 2012, s. 45). 1986 yılında TRT 2, 1989'da TRT 3 ve 1990'da ise TRT 4 kanalları yayın hayatına başlamıştır. Kanal sayısının artması TRT'nin dizi ve program ihtiyacının artmasına neden olmuş, TRT bu ihtiyacı kurum dışından tedarik etmeye başlamıştır (Serim, 2007, s. 131). 1990 yılında Türkiye özel televizyon yayıncılığı ile tanışmış ve ilk özel TV kanalı olarak "Star 1" Ağustos 1990'da ülke çapında yayın yapmaya başlamıştır (Aziz, 1999, s. 103). Televizyon yayıncılığına rekabetin girmesi sektörde kalite ve çeşitliliğin artmasına ortam hazırlamış ve bu yıllarda dizi, film ve program yapan özel şirketler de kurulmaya başlamıştır. 1990'ların başında ilk özel kanalın açılmasından 2000'lerin başına kadar geçen süreçte özel TV kanallarının sayısı artmış buna paralel olarak da bu kanallarda çok sayıda yerli yapım diziler izleyiciyle buluşmaya başlamıştır.

2000'lere gelindiğinde Türk yapımı dizilerin başarısı ulusal sınırları aşmış Türk TV dizileri öncelik Orta Doğu ve Balkanlar'da ilerleyen yıllarda ise dünyanın farklı bölgelerinde yeni izleyiciler edinmiştir. Bu yapımlar yayımlandıkları ülkelerde gerek yapım ve oyunculuk kalitesi, gerekse hikâyeleriyle yayımlandıkları ülkelerde izleyicilerden büyük ilgi görmüş ve bazen de izlenme rekorları kırmıştır. Türk dizilerinin uluslararası arenadaki bu başarısı Türkiye'yi dünyada dizi ihracatında ABD'nin ardından en başarılı ikinci ülke konumuna gelmiştir (Öztürk ve Atik, 2016, s. 69).

Türk yapımı TV dizilerinin yurtdışına açılması Osman Sınav'ın yönetmenliğini yaptığı aksiyon ve dram türündeki "Deli Yürek" adlı dizinin 2001 yılında Kazakistan'a ihracıyla başlamıştır (Arbatlı ve Kurar 2015, s. 31). Bu dizi Kazak izleyiciler tarafından beğeni toplamış ve dizi farklı televizyon kanallarında farklı periyotlarda tekrardan yayına konulmuştur (Karlıdağ ve Bulut, 2014, s. 85-86). Yerli TV dizilerinin dış pazarlara açılması noktasında atılan bir diğer önemli adım ise "Gümüş" adlı dizinin Orta Doğu ülkelerine ihraç edilmesi olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri menşei MBC kanalının yayına koyduğu bu dizi Arap ülkelerinde büyük bir başarı elde etmiş dizinin finali 85 milyon seyirci tarafından izlenmiştir. İlerleyen yıllarda pek çok yapım Ortadoğu ülkelerine ihraç edilmiş ve bu yapımlar milyonlarca izleyiciyi kendine çekmeyi başarmıştır (İsmail, s. 2014).

Türk dizilerinin Orta Doğu ülkelerinden sonraki durağı Balkanlar olmuştur. Hırvat TV kanalı Nova 2010 yılında "Binbir Gece" dizisini yayına koymuş, bu yapım Hırvatistan'da büyük ilgiyle karşılanmıştır. Ülkede ilerleyen yıllarda yayımlanan "Ezel", "Hanımın Çiftliği" ve "Muhteşem Yüzyıl" gibi yapımlar da adınan sıkça söz ettirmiştir. Türk dizilerinin Balkanlardaki ikinci durağı ise Bosna-Hersek olmuş 2012 yılında yayına giren "Muhteşem Yüzyıl" dizisi ülke genelinde reyting rekorları kırmıştır. "Yine Kurtlar Vadisi" adlı yapımda ülkede ilgiyle takip edilen yapımlar arasında yer almıştır (Nuroğlu, 2013, s. 7-8). Son yıllarda "Biz Zamanlar Çukurova", "Kara Sevda" ve "Kara Gül" gibi yerli yapımların ünü ve başarısı Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ gibi Balkan ülkelerinde artarak devam etmektedir (Hürriyet, 2019).

Türk yapımı dizilerin Orta Doğu ülkeleri ve Balkan ülkelerindeki başarısı takiben Avrupa ülkelerinde de adından söz ettirmeye başlamıştır. Yunanistan'ın iki büyük özel kanalları olan MEGA ve ANT1 pek çok Türk yapımlarını seyircileriyle buluşturmuştur. Ülkede gösterime giren dizilerden biri olan "Yabancı Damat" adlı yapım reyting rekorları kırmış ve senaryosuyla da uzun süre tartışma konusu olmuştur. Ayrıca "Aşk-ı Memnu", "Gümüş", "Dudaktan Kalbe", "Binbir Gece", "Ezel", "Asi" ve "Muhteşem Yüzyıl" gibi yapımlar milyonlarca izleyiciyi ekran başında toplamıştır (Güzel ve Aktaş, 2016, s. 4). Türk yapımlarının Avrupa'daki bir sonraki

durağı İsveç olmuştur. Son adlı yapım "Yalan" (The Lie) adıyla İsveç'in kamu kanalı STV'de 2013 yılında izleyicinin beğenisine sunulmuştur. Dizi yayınlandığı gün en reyting rekorları kırarak günün çok izlenen TV programı olmuştur (Öztürk ve Atik, 2016, s. 76). Türk dizileri son yıllarda İspanya'da da yayınlanmakta olup bu yapımlar İspanyollar tarafından büyük ilgi görmektedir. Özel bir kanal olan Telenovela "Fatmagül'ün Suçu Ne?" adlı diziyi 2018 yılında yayına koymuş ve bu yapım kısa zamanda kanalın en fazla izlenen dizisi olmuştur. "Sıla", "Ezel", "Medcezir", "Kara Para Aşk" ve "Adını Feriha Koydum" adlı yapımlar da farklı İspanyol kanallarında yer almış ve İspanyol seyirciler tarafından oldukça ilgi görmüştür (Sputniknews, s. 2019).

Türk dizilerinin ilgiyle karşılandığı bölgelerden birisi de hiç kuşkusuz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmuştur. "Deli Yürek" adlı yapımın 2001'de Kazakistan'da elde ettiği başarının ardından "Kıvalı Kar", "Asi", "Asmalı Konak", "Berivan", "Menekşe ile Halil" gibi pek çok yapım Türk Cumhuriyetleri'nde yayına koyulmuştur (Arbatlı ve Kurar, 2015, s. 39). Bu yapımlar romantik konuların yanı sıra ekonomik eşitsizlikler, töre, namus cinayeti ve kan davası gibi sorunları da senaryolarında ele almaktadır. Bu sorunlarla Türk Cumhuriyetleri'nde de yaygın olarak karşılaşılması ve dizilerde ele alınan konulardaki kültürel benzerlikler Türk yapımı dizilerin bu ülkelerdeki başarısını doğrudan etkilemektedir (Bilis vd., 2018, s. 412).

Türk yapımı televizyon dizileri hiç kuşkusuz en çok Arap izleyiciler tarafından rağbet görmektedir. Arap ülkelerinde dizi sektörüne daha önce Suriye ve Mısır yapımları hâkimken son yıllarda sahneyi Türk yapımları almıştır. Arap dünyasında bu yapımların başarılı olmasında üretim ve oyunculuk kaliteleri kadar halklar arasındaki kültürel ve sosyal benzerlikler de etkili olmuştur (Nocera, 2014, s. 4). Türk dizilerinin Arap ülkelerindeki serüveni "Çiçeklerin Tacı" (Iktil al Ward) adlı yapımın, 2007'de MBC 1 kanalında yayınlamasıyla başlamıştır. Kanal 2008 yılında ise "Kayıp Yıllar" (Sanawat al Dayaa) adlı yapımı yayına koymuştur. Bu yapımlar izleyiciler tarafından beğeniyle karşılanmış ve Arap medyasında, Türk dizileri hakkında haberler yer almaya başlamıştır. Bu haberlerde Türk yapımı dizilerin Arap izleyicilerden büyük beğeni topladığı ve dizilerde kullanılan müziklerin de kafe ve barlarda çokça duyulmaya başlandığından bahsedilmiştir (Kraidy, 2014, s. 12). Türk yapımları Arap ülkelerindeki asıl başarısını "Gümüş" (Noor) adlı yapımın Nisan 2008'de MBC4 kanalında prime time'da yer almasıyla elde etmiştir. Başrollerinde Kıvanç Tatlıtuğ ve Songül Oden'in yer aldığı yapım Arap dünyasında büyük ilgi görmüş, dizinin final bölümü 85 milyon izleyici tarafından seyredilmiştir (Buccianti, 2010, s. 25). "Gümüş" adlı yapımın elde ettiği başarı pek çok Türk dizisinin farklı Arap ülkelerinde yayınlanmasına kapı aralamıştır. Özellikle "Aşk-ı Memnu" (al-Ashq al-Mamnu), "Asmalı Konak" (Qasr al-Hubb), "Yaprak Dökümü" (al-Awraq alMutesaaqite), "İhlamlar Altında" (Senewa al-Diyaa) ve "Kurtlar Vadisi" (Wadi al-Ziaab) gibi yapımlar Arap coğrafyasında reyting rekorları kırmıştır (Deniz, 2010, s. 54).

Türk yapımı dizilerin Arap ülkelerindeki izlenilirliği ve bu yapımların Arap toplumuna etkileri son yıllarda çeşitli akademik çalışmalara konu olmaktadır. Deniz (2010) "Gümüş" adlı yapımın Arap toplumu üzerindeki etkileri incelemiştir. Dizinin başarılı olmasında senaryosunda sunulan seküler yaşam tarzının ve dizideki karakterlerin belirleyici olduğu sonucuna varmıştır. Issa (2011) Katar'da gerçekleştirdiği araştırmasında Türk dizilerinin Arap kadınları üzerindeki etkilerini ele almıştır. Araştırmada çoğunluğu göçmen olan Katarlı kadın katılımcılar sosyalleşmek, kendine zaman ayırmak ve romantik duygular paylaşmak gibi sebeplerle Türk yapımlarını izlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca Türk dizilerinin yapım kalitesi olması ve senaryolarında işlenen hikâyeler de katılımcıların tercih nedenlerinde etkili olmuştur. Al-Khaledi (2013) Kuveyt'de yaptığı çalışmada Türk dizilerinin kadınlar üzerindeki etkilerini ve kadınların Türk dizilerine ilişkin eğilimlerini araştırmıştır. Söz konusu çalışmada katılımcıların Türk yapımlarına oldukça fazla ilgi gösterdiği ve Türk dizilerine günde ortalama iki saat zaman ayırdıkları sonucuna varmıştır. Ayrıca Türk dizilerini izleme alışkanlıklarının Arap halklarına yabancı değerler aşıladığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Temina (2019) ise Türk dizilerine ilişkin Cezayir'de düzenlediği çalışmada katılımcıların en fazla Türk yapımlarını izlediğini saptamıştır. Çalışma sonucu elde edilen bulgulara göre katılımcıların bu yapımları tercih etmesindeki temel etkenler yapımların üretim kaliteleri ve senaryolarında işlenen konuların benzerliği olmuştur. Çalışmada ayrıca Türk yapımlarını takip eden katılımcıların Türkiye ve Türklere ilişkin kanaatlerinin olumlu etkilendiği sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde Türk dizilerinin Arap halkları tarafından geniş kabul gördüğü söylenebilir. Bu yapımların tercih edilmelerinde yapım ve oyunculuk kaliteleri, senaryolarında işledikleri romantik hikâyeler ve ele alınan konulardaki kültürel öğelerin belirleyici olduğu görülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Son yıllarda Türk TV dizileri uluslararası arenada izleyici kitlesini sürekli artırmaktadır. Arap ülkelerinde de oldukça popüler olan bu yapımlar özellikle Fas halkı tarafından yoğun ilgi görmektedir. Araştırmanın amacı Türk dizilerinin Fas halkı tarafından izlenme durumu ve nedenleri analiz edilmektedir. Çalışma ayrıca Fas'ta yayınlanan Türk dizilerinin Türkiye ve Türklere ilişkin kanaatleri ne şekilde etkilendiğini araştırmayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda tasarlanan araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- 1- Katılımcıların Türkiye hakkındaki mevcut deneyimleri ve kanaatleri nasıldır?
- 2- Katılımcıların Türk dizilerini izleme düzeyi nedir?
- 3- Katılımcıların demografik ve sosyoekonomik özellikleriyle dizi izleme alışkanlıkları arasında bir ilişki var mıdır?
- 4- Katılımcıların Türk dizilerini izleme alışkanlıkları Türkiye ve Türklere ilişkin kanaatlerini nasıl etkilemektedir?
- 5- Katılımcıların Türk dizilerini tercih etme nedenleri nelerdir?

3.2. Araştırmanın Önemi

Türk yapımı TV dizilerinin farklı ülkelerdeki izlenme durumu, nedeni ve etkilerini araştıran literatürde bazı çalışmalar yer almaktadır. Ancak bu yapımların Fas'taki izlenme durumları ve Fas toplumu üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik Türkiye ve diğer ülkelerin literatüründe az sayıda çalışmanın yer aldığı görülmüştür. Bu bakımdan çalışmanın literatüre önemli katkılar yapabileceği düşünülmektedir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Fas'ın farklı bölgelerinde yaşayan 18 yaşından büyük Fas vatandaşlığına sahip kimselerden oluşmaktadır. Araştırmada katılımcılar tesadüfi örnekleme yöntemlerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu yöntemde araştırma kapsamında seçilen her bir katılımcı tesadüfi olarak belirlendiğinden evrendeki birimlerin örnekleme girme olasılığı birbirine eşit gerçekleşmektedir. Bu araştırma yönteminde araştırmacının örnek seçme aşamasında sistematik hataya düşme ihtimali daha düşük olmaktadır (Neuman, 2006, s. 214). Araştırmada Sekaran'ın (2000) araştırma evrenini temsil etmeye yönelik örnekleme sayısını belirleyen yöntemi temel alınmıştır. Bu yöntemde evrenin yaş, cinsiyet, medeni durum ve eğitim düzeyi gibi demografik özelliklerini temsil eden 384 katılımcı ana kitleyi temsil etmede minimum sayı olarak belirlenmiştir (Sekaran, 2000, s. 295). Araştırma kapsamında toplamda 500 katılımcı belirlenmiştir. Katılımcılar belirlenirken demografik özelliklerinin evrenin özelliklerini temsil etmesine dikkat edilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya nicel veriler temel teşkil edeceği için veriler anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan ankette soruların bir kısmı çoktan seçmeli sorularla hazırlanmış bir kısmında ise üçlü veya beşli likert ölçeği kullanılmıştır. Anket soruları Türkçe olarak hazırlanmış daha sonra bir uzman tarafından Arapçaya çevrilmiştir. Anket soruları Fas'ın farklı bölgelerinde yaşayan katılımcılara bir web ara yüzü aracılığıyla çevrimiçi olarak ulaştırılmıştır. Katılımcılardan edilen veriler Türkçeye çevrilerek SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik analiz programına girilmiş ve veriler değerlendirilirken frekans analizleri, ağırlıklı ortalamalar, grafikler ve çapraz testler kullanılmıştır.

3.5. Güvenirlilik Analizi

Araştırmada geliştirilen ölçeğin güvenilirliği Cronbach alfa güvenirlilik yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Cronbach alfa katsayısı, ölçekte yer alan maddelerin psikolojik açıdan kavramsal yapıyı tutarlı biçimde ölçüp ölçmediğini ortaya koymaktadır (Baykul, 1979). Cronbach alfa (α) katsayısının yüksek düzeyde olması ölçme aracının güvenilirliğine işaret etmektedir. Cronbach alfa katsayısı 0.00 ile 1.00 arasındaki değerler üzerinden hesaplanmaktadır. Buna göre $0.81 < \alpha < 1.00$ yüksek, $0.61 < \alpha < 0.80$ orta, $0.41 < \alpha < 0.60$ düşük güvenilirlik düzeyini işaret etmektedir, $0.00 < \alpha < 0.40$ değerler ise güvenilir olmayan değerler olarak değerlendirilmektedir (Özdamar, 1999). Araştırmanın 0,618 olarak hesaplanan Cronbach alfa ölçek değeri orta düzey güvenilirlik katsayısına sahiptir. Bu değer istatistik tutumlarının ortaya koyulmasında orta düzey güvenilirlikteki sonuçlara işaret etmektedir.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik dağılım sonuçları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Özelliklerini Gösteren Dağılımlar

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Erkek	218	43,6	Bekar	268	53,6
Kadın	282	56,4	Evli	232	46,4
Toplam	500	100	Toplam	500	100,0
Yaş	Frekans	Yüzde	Meslek	Frekans	Yüzde

18-25	180	36,0	İşçi	68	13,6
26-35	182	36,4	Emekli	10	2,0
36-45	85	17	Ev Hanımı	77	15,4
Yaş	Frekans	Yüzde	Meslek	Frekans	Yüzde
46-55	39	7,8	Memur	129	25,8
56-65	11	2,2	Serbest Meslek	66	13,2
65 üstü	3	0,6	Öğrenci	115	23,0
Toplam	514	100	Diğer	35	7,0
Eğitim Düzeyi	Frekans	Yüzde	Toplam	500	100,0
İlkokul	6	1,2	Gelir Düzeyi	Frekans	Yüzde
Ortaokul	84	16,8	4.000'den az (Dirhem)	277	55,4
Lise	101	20,2	4.000-7.000 (Dirhem)	148	29,6
Lisans	255	51,0	7.000-10.000 (Dirhem)	41	8,2
Yüksek Lisans/Doktora	54	10,8	10.000 Üstü (Dirhem)	34	6,8
Toplam	500	100,0	Toplam	500	100,0

4.2. Katılımcıların Türkiye ve Türkler Hakkındaki Mevcut Kanaatleri

Araştırmada ilk olarak katılımcılara, “A.S.1: Katılımcıların Türkiye hakkındaki mevcut deneyimleri ve kanaatleri nasıldır?” sorusu bağlamında Türkiye ve Türkler hakkında bazı sorular yöneltilmiştir. Burada katılımcılara Türkiye’yi ziyaret etme, Türkiye’de yaşama, Türklerle bir arada yaşama ve çalışma konularında bir takım sorular sorulmuştur. Katılımcılardan gelen yanıtlar frekans ve yüzdelik dağılımlarla Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Katılımcıların Türkiye’de Bulunma Durumlarını, Türkiye’yi Ziyaret Etme ve Türkiye’de Yaşam Sürme, Türk Bir Komşuya Sahip Olma ve Bir Türk ile Çalışma İsteklerini Gösteren Dağılımlar

Türkiye’de Bulunma Durumu			Türkiye’yi Ziyaret Etme İsteği			Türkiye’de Yaşam Sürme İsteği		
Cevap	Frekans	Yüzde	Cevap	Frekans	Yüzde	Cevap	Frekans	Yüzde
Evet	84	16,8	Evet	385	92,5	Evet	241	48,8
Hayır	416	83,2	Hayır	31	7,5	Hayır	253	51,2
Toplam	500	100	Toplam	416	100	Toplam	494	100
Türk Bir Komşuya Sahip Olma İsteği			İş Hayatında Bir Türk ile Çalışma İsteği					
Cevap	Frekans	Yüzde	Cevap	Frekans	Yüzde			
Evet	439	88,2	Evet	471	95,1			
Hayır	59	11,8	Hayır	24	4,9			
Toplam	498	100	Toplam	495	100			

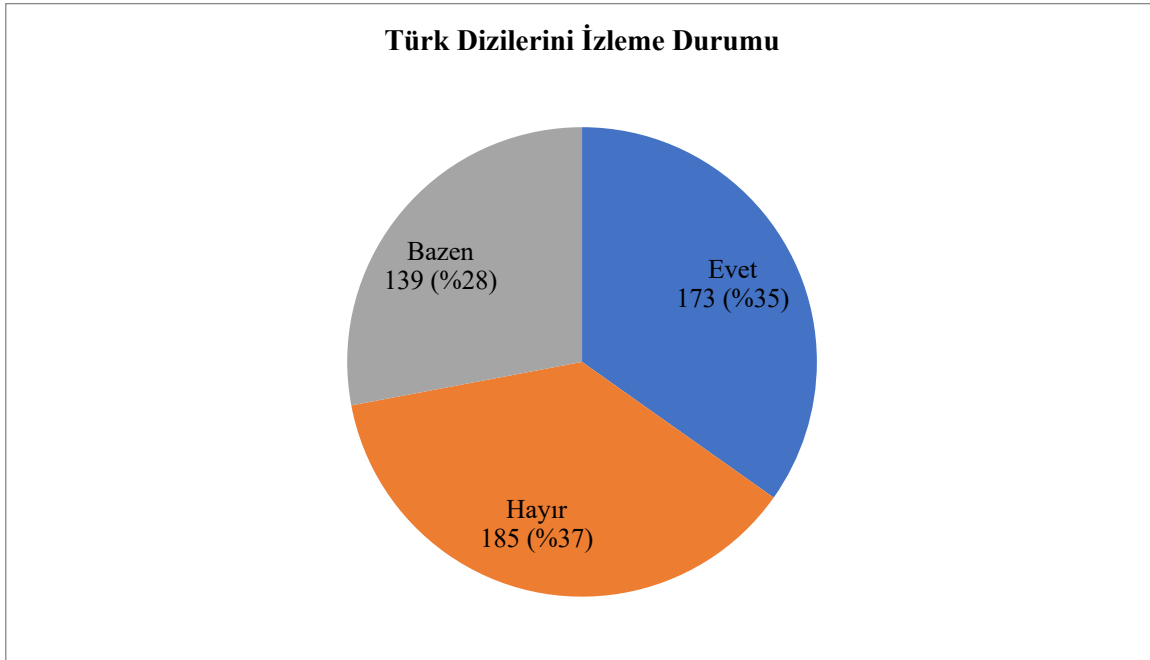

Tablo 2’de yer alan istatistiksel verilere göre katılımcıların %83,2’si (416) daha önce Türkiye’de bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılardan %16,8’i (84) ise Türkiye’de bulduklarını ifade etmiştir. Türkiye’de hiç bulunmamış katılımcılardan %92,5’i (385) Türkiye’yi ziyaret etmek istediklerini belirtmişlerdir. Katılımcılardan yalnızca %7,5’i (31) bu soruya olumsuz yanıt vermiştir. Bu sonuçlar dikkate alındığında katılımcıların Türkiye’ye ilgisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcılara “Türkiye’de yaşamak ister misiniz?” diye sorulmuştur. Bu soruyu yanıtlayan katılımcıların %51,2’si (253) Türkiye’de yaşamaya olumsuz yanıt verirken, %48,8’i (241) ise Türkiye’de yaşam sürmeye olumlu yönde kanaat belirtmiştir. Bu da katılımcıların yarıya yakınının Türkiye’de yaşam sürmeye olumlu bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Katılımcılara “Türk bir komşunuzun olmasını ister misiniz?” diye sorulmuş, bu soruyu yanıtlayan katılımcıların %88,2’si (439) Türk komşuya sahip olmaya olumlu baktığını ifade etmiştir. Katılımcılardan yalnız %11,8’i (59) Türk komşuya sahip olmak istemediğini belirtmiştir. Katılımcılara “İş hayatınızda bir Türk ile birlikte çalışabilir misiniz?” diye sorulmuş, bu soruyu yanıtlayan katılımcılardan %95,1’i (471) bir Türk ile birlikte çalışmaya olumlu yanıt vermiştir. Katılımcıların yalnızca %4,9’u (24) bir Türk ile birlikte çalışma durumuna olumsuz bir kanaat sergilemiştir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların Türkiye ve Türklere ilişkin mevcut kanaatlerinin oldukça olumlu olduğu görülmektedir

4.3. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumları

Araştırmanın ikinci bölümünde “A.S.2: Katılımcıların Türk dizilerini izleme düzeyi nedir?” sorusu bağlamında katılımcıların Türk dizilerini izleme durumları sorgulanmıştır.

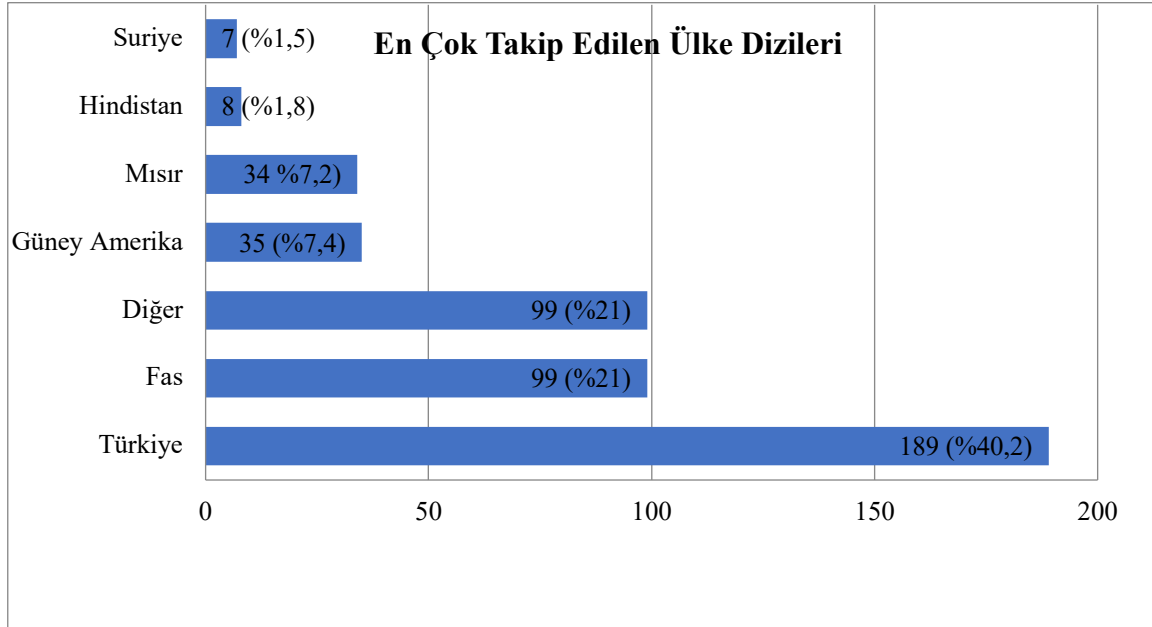
Katılımcılara ilk olarak “Türk dizilerini düzenli bir şekilde izliyor musunuz?” diye sorulmuş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 1. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Durumlarını Gösteren Dağılımlar

Grafik 1’de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan katılımcılardan %34,8’i (173) Türk dizilerini düzenli olarak, %28’i de (139) bazen izlediğini ifade etmiştir. Katılımcıların %37,2’si (185) ise bu yapıları izlemediğini belirtmiştir. Bu sonuçlara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğunun %62,8’i (312) Türk TV dizilerini takip ettiği görülmektedir. Araştırma sonuçları Türk TV dizilerinin katılımcılar arasında oldukça popüler olduğunu ortaya koymaktadır.

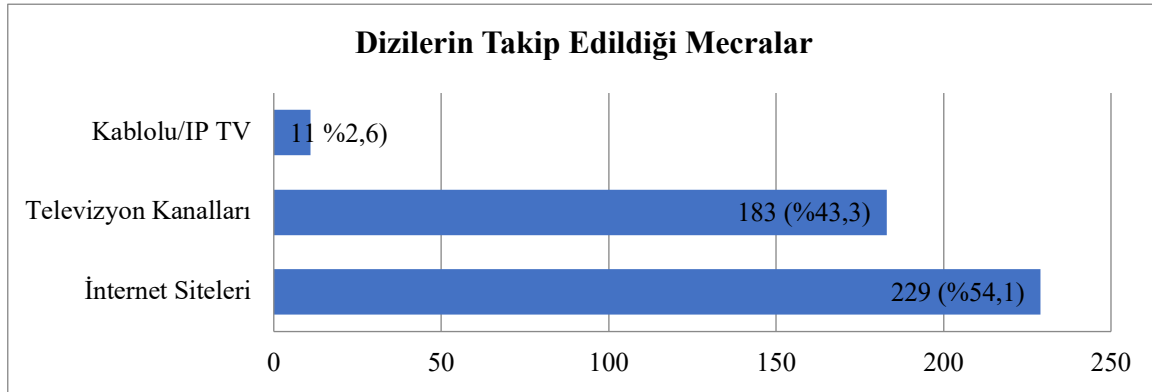
Daha sonra katılımcılara “En çok hangi ülkenin televizyon dizilerini izliyorsunuz?” diye sorulmuş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 2. Katılımcıların En Çok Hangi Ülkenin Dizisini İzlediğini Gösteren Dağılımlar

Grafik 2’de elde edilen bulgulara göre bu soruyu yanıtlayan katılımcıların, %40,2’si (189) Türkiye menşei TV dizilerini izlediğini ifade etmişlerdir. İkinci sırada ise %21 (99) oranlarda Fas seçeneği yer almaktadır. Bu bulgulara göre Türk TV dizilerinin diğer ülke yapımlarına kıyasla katılımcılar tarafından oldukça fazla tercih edilir olduğu görülmektedir. Türk dizil

Katılımcılara “Dizileri hangi ortamlardan izliyorsunuz?” diye sorulmuş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Grafik 3. Katılımcıların Dizileri En Çok Hangi Mecradan Takip Ettiğini Gösteren Dağılımlar

Grafik 3’te yer alan bulgulara göre katılımcıların %54,1’i (229) internet, %43,3’ü (183) televizyon, %2,6’sı (11) ise kablolu/IP TV üzerinden dizileri izlediklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar katılımcıların çoğunluğunun dizileri internet üzerinden takip ettiklerini göstermektedir.

Fas’ta ulusal ve yerel kanallarda çok sayıda Türk yapımı TV dizisi yayınlanmaktadır. Ayrıca katılımcıların çoğunluğunun bu yapımları internet üzerinden takip ettiği de hesaba katıldığında pek çok farklı yapımın katılımcılar tarafından takip edildiği öngörülebilir. Araştırmanın bu aşamasında öncelikle 100 kişiye bir ön test uygulanmış ve Fas’ta daha önce yayınlanmış veya yayınlanmakta olan dizilerden en fazla takip edilen diziler belirlenmiştir. Belirlenen bu yapımlardan en fazla takip edilenlerini belirlemek amacıyla katılımcılara “Daha önce izlediğiniz veya halen izlemekte olduğunuz Türk dizilerini izleme sıklığınız nedir?” diye sorulmuş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 3.
Katılımcıların Hangi Türk Dizilerini Ne Sıklıkta İzlediğine İlişkin Dağılımlar

	Hiç İzlemedim	En Az Bir Bölüm	Hemen Hemen Her Bölüm	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	
Ihlamurlar Altında	136 (%29,57)	83 (%18,04)	241 (%52,39)	460 (%100)	2,23
Muhteşem Yüzyıl	128 (%27,53)	119 (%25,38)	219 (%47,10)	465 (%100)	2,2
Gümüş	163 (%35,90)	69 (%15,20)	220 (%48,90)	445 (%100)	2,13
Aşk-ı memnu	168 (%36,84)	84 (%18,42)	204 (%44,74)	456 (%100)	2,08
Beni Affet	183 (%39,61)	116 (%25,11)	163 (%35,28)	462 (%100)	1,96
Kara Sevda	201 (%43,89)	75 (%16,38)	182 (%39,74)	458 (%100)	1,96
Kurtlar Vadisi	213 (%46,51)	93 (%20,31)	152 (%33,19)	458 (%100)	1,87
Fatmagül'ün Suçu Ne	237 (%52,78)	55 (%12,25)	157 (%34,97)	449 (%100)	1,82
Diriliş Ertuğrul	262 (%57,33)	79 (%17,29)	116 (%25,38)	457 (%100)	1,68
Yaprak Dökümü	268 (%63,57)	57 (%12,67)	107 (%23,78)	450 (%100)	1,6

Tablo 3'te yer alan bulgulara göre katılımcılar en çok "Ihlamurlar Altında" adlı yapıyı izlediklerini ifade etmişlerdir. "Muhteşem Yüzyıl" adlı yapıyı ikinci sırada "Gümüş" adlı yapıyı ise üçüncü sırada kendine yer bulmuştur. Bu yapımları sırasıyla "Aşk-ı Memnu", "Beni Affet", "Kara Sevda", "Kurtlar Vadisi", "Fatmagül'ün Suçu Ne?", "Diriliş Ertuğrul" ve "Yaprak Dökümü" adlı yapımlar takip etmiştir.

Televizyon dizisi izleme alışkanlıkları izleyicilerin demografik ve sosyoekonomik özelliklerine göre farklılık gösterebilmektedir. Araştırmanın bu bölümünde "A.S.3: Katılımcıların demografik ve sosyoekonomik özellikleriyle dizi izleme alışkanlıkları arasında bir ilişki var mıdır?" sorusu bağlamında katılımcıların demografik ve sosyoekonomik özellikleriyle Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında bir ilişki olup olmadığı ele alınmıştır. Bu bağlamda katılımcıların cinsiyet özellikleriyle Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sorgulanmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 4.
Katılımcıların Cinsiyetleri ve Türk Dizilerini İzleme Alışkanlıkları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Dağılımlar

Cevap		Türk Dizilerini İzler misiniz?			Toplam	Ki Kare
		Evet	Hayır	Bazen		
Evet	Kişi Sayısı	42	97	79	218	0,000
	% cinsiyet	19,3%	44,5%	36,2%	100,0%	
Hayır	Kişi Sayısı	131	42	109	282	
	% cinsiyet	46,5%	14,9%	38,7%	100,0%	
Toplam	Kişi Sayısı	173	139	188	500	
	% cinsiyet	34,6%	27,8%	37,6%	100,0%	

Tablo 4'teki bulgular incelendiğinde cinsiyet değişkeni ile Türk dizilerini izleme değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde ki kare değerinin "0,000" (<0,05'ten küçük) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların cinsiyetleriyle Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki söz konusudur. Burada kadınların erkeklere oranla daha fazla evde vakit geçirdikleri ve evdeki boş zamanlarını Türk dizilerini takip ettikleri düşünülebilir.

Televizyon ve televizyon programlarını izleme alışkanlıkları eğitim düzeyine göre de farklılık gösterebilmektedir. Burada katılımcıların eğitim düzeyine göre Türk dizilerini izleme arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sorgulanmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Tablo 5.

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri ve Türk Dizilerini İzleme Alışkanlıkları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Dağılımlar

Cevap		Türk Dizilerini İzler misiniz?			Toplam	Ki Kare
		Evet	Hayır	Bazen		
İlkokul	Kişi Sayısı	4	0	2	6	0,000
	% Eğitim Düzeyi	66,7%	,0%	33,3%	100,0%	
Ortaokul	Kişi Sayısı	41	21	22	84	
	% Eğitim Düzeyi	48,8%	25,0%	26,2%	100,0%	
Lise	Kişi Sayısı	41	19	41	101	
	% Eğitim Düzeyi	40,6%	18,8%	40,6%	100,0%	
Lisans	Kişi Sayısı	83	72	100	255	
	% Eğitim Düzeyi	32,5%	28,2%	39,2%	100,0%	
Yüksek Lisans/ Doktora	Kişi Sayısı	4	27	23	54	
	% Eğitim Düzeyi	7,4%	50,0%	42,6%	100,0%	
Toplam	Kişi Sayısı	173	139	188	500	
	% Eğitim Düzeyi	34,6%	27,8%	37,6%	100,0%	

Tablo 5'teki bulgular incelendiğinde eğitim düzeyi yüksek olan katılımcıların eğitim düzeyi düşük olan katılımcılara göre daha az Türk dizilerini takip ettikleri görülmektedir. Eğitim düzeyi değişkeniyle Türk dizilerini izleme değişkeni arasındaki ilişki incelendiğinde ki kare değerinin "0,000" (<0,05'ten küçük) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların eğitim düzeyleri ile Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki vardır.

Bireylerin gelir düzeyiyle televizyon izleme alışkanlıkları arasında da bir ilişki olabilmektedir. Bu bağlamda katılımcıların gelir düzeyi değişkenleriyle Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında bir ilişki olup olmadığı sorgulanmış ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 6. *Katılımcıların Gelir Düzeyleri ve Türk Dizilerini İzleme Alışkanlıkları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Dağılımlar*

Cevap		Türk Dizilerini İzler misiniz?			Toplam	Ki Kare
		Evet	Hayır	Bazen		
4000'den az Dirhem	Kişi Sayısı	115	66	96	277	0,002
	% Hane Geliri	41,5%	23,8%	34,7%	100,0%	
4000-7000 Dirhem	Kişi Sayısı	45	50	53	148	
	% Hane Geliri	30,4%	33,8%	35,8%	100,0%	
7.000 – 10.000 Dirhem	Kişi Sayısı	6	11	24	41	
	% Hane Geliri	14,6%	26,8%	58,5%	100,0%	

10.000 Üstü (Dirhem)	Kişi Sayısı	7	12	15	34
	% Hane Geliri	20,6%	35,3%	44,1%	100,0%
Toplam	Kişi Sayısı	173	139	188	500
	% Hane Geliri	34,6%	27,8%	37,6%	100,0%

Tablo 6'daki bulgular incelendiğinde katılımcıların gelir düzeyleri arttıkça daha az Türk dizilerini takip ettikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcıların hane geliri değişkenine göre Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasındaki ilişki incelendiğinde ki kare değerinin "0,002" ($<0,05$ 'ten küçük) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların hane halkı gelir düzeyi değişkeniyle Türk dizilerini izleme alışkanlıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde hane geliri arttıkça Türk dizilerinin izlenme oranının da düştüğü görülmektedir. Gelir düzeyi yüksek bireyler seyahat etme, farklı aktivitelere katılma ve daha fazla hobi edinebilme imkânına sahiptir. Gelir düzeyi düşük bireyler boş zamanlarını daha çok evde geçirmektedirler. Bu bakımdan katılımcıların gelir düzeyleri ve dizi izleme alışkanlıkları arasındaki ilişki de bu durumu destekler niteliktedir.

4.4. Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Nedenleri

Türkiye menşei TV dizileri günümüzde Asya'dan Avrupa'ya, Afrika'dan Güney Amerika'ya dünyanın farklı ülkelerinde ilgiyle takip edilmektedir. Türk yapımlarının dünyanın farklı coğrafyalarında ilgi görmesinde farklı nedenler belirleyici olmaktadır. Araştırmanın bu aşamasında Türk dizilerinin tercih edilme nedenlerini ortaya koymak amacıyla "A.S.4: Katılımcıların Türk dizilerini tercih etme nedenleri nelerdir?" bağlamında katılımcılara, "Türk dizileri izleme sebebinizi etkileyen hususlara katılım düzeyinizi belirtiniz" denilmiş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 7.

Katılımcıların Türk Dizilerini İzleme Sebeplerini Gösteren Dağılımlar

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	
Prodüksiyon Açısından Kaliteli Buluyorum	16 (%3,56)	35 (%7,80)	81 (%18,04)	215 (%47,88)	102 (%22,72)	449 (%100)	3,78
Fas Dizilerinden Daha Kaliteli Oldukları İçin	22 (%4,86)	53 (%11,7)	90 (%19,87)	187 (%41,28)	101 (%22,30)	453 (%100)	3,64
Türkiye'yi ve Türkleri Seviyorum	13 (%2,86)	33 (%7,27)	158 (%34,80)	185 (%40,75)	65 (%14,32)	454 (%100)	3,56
Fas Kültürüne Yakın Oldukları İçin İzliyorum	13 (%2,88)	66 (%14,60)	135 (%29,87)	170 (%37,61)	68 (%15,04)	452 (%100)	3,47
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
Bizim Hayatımıza Benzer Hikayeler Anlatıyor	26 (%5,71)	71 (%15,60)	95 (%20,88)	187 (%41,10)	76 (%16,70)	455 (%100)	3,47
Beğendiğim Oyuncular Oynuyor	21 (%4,71)	73 (%16,37)	114 (%25,56)	162 (%36,32)	76 (%17,04)	446 (%100)	3,45
Modern Bir Yaşam Tarzını Anlattıkları İçin İzliyorum	23 (%5,13)	77 (%17,19)	118 (%26,34)	163 (%36,38)	67 (%14,96)	448 (%100)	3,39
Ailecek İzliyoruz	44 (%9,67)	109 (%23,96)	92 (%20,22)	147 (%32,31)	63 (%13,85)	445 (%100)	3,17
Arkadaşlar İzledikleri İçin	26 (%5,80)	124 (%27,68)	123 (%27,46)	128 (%28,57)	47 (%10,49)	448 (%100)	3,1

İzliyorum

Tablo 7’de elde edilen bulgulara göre katılımcılar en çok “Prodüksiyon açısından kaliteli buluyorum” seçeneğini birinci tercih nedeni olarak belirtmişlerdir. İkinci sırada ise “Fas dizilerinden daha kaliteli oldukları için” seçeneği yer almıştır. Bunları sırasıyla “Türkiye’yi ve Türkleri seviyorum”, “Fas kültürüne yakın oldukları için izliyorum”, “Bizim hayatımıza benzer hikâyeler anlatıyor”, “Beğendiğim oyuncular oynuyor”, “Modern bir yaşam tarzını anlattıkları için izliyorum”, “Ailecek izliyoruz”, “Arkadaşlar izledikleri için izliyorum” seçenekleri takip etmiştir. Söz konusu bulgular incelendiğinde bu yapımların tercih edilmesinde ana etmenin prodüksiyon kalitesi olduğu görülmektedir.

4.5. Türk Dizilerinin Türkiye ve Türkler Hakkındaki Kanaat ve Tutumlara Etkileri

Araştırmanın bu bölümünde “A.S.4: Katılımcıların Türk dizilerini izleme alışkanlıkları Türkiye ve Türklere ilişkin kanaatlerini nasıl etkilemektedir?” sorusu bağlamında Türk dizilerini takip etme durumları ile Türkiye’de yaşama ve bir Türk ile çalışma tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı sorgulanmıştır.

Tablo 8.

Türk Dizilerini İzleme Durumu ile Türkiye’de Yaşama İsteği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Dağılımlar

Cevap		Türk Dizilerini İzler misiniz?			Toplam	Ki Kare
		Evet	Hayır	Bazen		
Evet	Kişi Sayısı	114	36	93	243	0,000
	%	46,9%	14,8%	38,3%	100,0%	
Hayır	Kişi Sayısı	59	103	95	257	
	%	23,0%	40,1%	37,0%	100,0%	
Toplam	Kişi Sayısı	173	139	188	500	
	%	34,6%	27,8%	37,6%	100,0%	

Tablo 8’de yer alan bulgulara göre Türkiye’de yaşamaya olumlu bakan katılımcıların Türk yapımlarını takip etme oranı (%46,9), Türkiye’de yaşam sürmeye olumlu bakmayan katılımcıların oranından (%23) oldukça yüksektir. Ayrıca ki kare değeri "0,000" (<0,05’ten küçük) olarak bulunmuştur. Söz konusu bulgulara göre katılımcıların, Türk yapımlarını izleme durumları ile “Türkiye’de yaşamak ister misiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar arasında oldukça anlamlı bir ilişki söz konusudur. Bu sonuçlar katılımcıların Türk dizilerini takip etme alışkanlıklarının Türkiye’ye karşı ilgilerini artırdığını göstermektedir.

Tablo 9.

Türk Dizilerini İzleme Durumu ile Bir Türk ile Çalışma İsteği Arasındaki İlişkiyi Gösteren Dağılımlar

Cevap		Türk Dizilerini İzler misiniz?			Toplam	Ki Kare
		Evet	Hayır	Bazen		
Evet	Kişi Sayısı	165	125	185	475	0,002
	%	34,7%	26,3%	38,9%	100,0%	
Hayır	Kişi Sayısı	8	14	3	25	
	%	32,0%	56,0%	12,0%	100,0%	
Toplam	Kişi Sayısı	173	139	188	500	
	%	34,6%	27,8%	37,6%	100,0%	

Tablo 9’daki bulgulara göre Türk yapımlarını takip eden katılımcılardan “Bir Türk ile çalışmak ister misiniz?” sorusuna olumlu cevap verenlerle (%34,7) olumsuz cevap verenlerin (%32) oranları birbirine yakın çıkmıştır. Buna karşın bir Türk ile çalışmaya olumsuz bakan katılımcıların çoğunluğu (%56) “Türk dizilerini izler misiniz?” sorusuna olumsuz yanıt vermiştir. Ayrıca ki kare değeri "0,002" (< 0,05’ten küçük) olarak bulunmuştur. Söz konusu bulgulara göre Türk yapımlarını izleme alışkanlıkları ile “Türkiye’de yaşamak ister misiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Araştırmanın son kısmında katılımcılara Türk dizilerine ilişkin bir takım olumsuz önermelerde bulunmuş ve katılımcıların bu önermelere katılım düzeyi ağırlıklı ortalamalarla hesaplanmıştır. Bu bağlamda katılımcılara öncelikle Türk dizilerine ilişkin 5 farklı olumsuz önermede bulunmuş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 10.*Katılımcıların Türk Dizilerine Yönelik Olumsuz Kanaatlerini Gösteren Dağılımlar*

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)		
Gençleri Manevi Olarak Olumsuz Etkiliyor	65 (%14,19)	106 (%23,14)	109 (%23,80)	125 (%27,29)	53 (%11,57)	458 (%100)	2,99
İşlenen Konular Fas Kültürüne ve Yaşam Tarzına Uygun Değildir	59 (%13)	111 (%24,45)	119 (%26,21)	118 (%25,99)	47 (%10,35)	454 (%100)	2,96
Evlilik Dışı Cinsel İlişkiyi Özendirir	103 (%22,39)	145 (%31,52)	77 (%16,74)	97 (%21,09)	38 (%8,26)	460 (%100)	2,61
İnsanları İçki ve Kumar gibi Kötü Alışkanlıklara Özendiriyor	106 (%23,04)	159 (%34,57)	95 (%20,65)	70 (%15,22)	30 (%6,52)	460 (%100)	2,48
İnsanları Suça ve Şiddete Özendiriyor	104 (%22,81)	198 (%43,42)	84 (%18,42)	55 (%12,06)	15 (%3,29)	456 (%100)	2,3

Tablo 10'daki bulgulara göre, katılımcılar en çok "Gençleri manevi olarak olumsuz etkiliyor" seçeneğine katılım göstermiştir. Bunu sırasıyla "İşlenen konular Fas kültürüne ve yaşam tarzına uygun değildir", "Evlilik dışı cinsel ilişkiyi özendirir", "İnsanları içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklara özendiriyor", "İnsanları Suça ve Şiddete Özendiriyor" seçenekleri takip etmektedir. Buradaki bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların Türk dizilerine ilişkin olumsuz önermelere katılım düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Örneğin en çok katılım gösterilen "Gençleri manevi olarak olumsuz etkiliyor" seçeneği incelendiğinde katılımcıların %27,29 katıldığını ve yalnızca %11,57 kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Söz konusu bulgulara göre katılımcıların %38,86'sının bu önermeye katılım gösterdiği yani çoğunluğun ya çekimser kaldığı ya da katılım göstermediği görülmektedir. Üstelik diğer olumsuz önermelere katılımın çok daha düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum katılımcıların büyük bir çoğunluğunun Türk dizilerine ilişkin olumsuz bir izlenime sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada son olarak katılımcılara "Türk Dizilerini izlemeye başladıktan sonra Türkiye ve Türkler hakkında fikirleriniz ne şekilde değişti?" şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu bağlamda katılımcılara 5 farklı olumlu önermede bulunulmuş ve aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 11.*Katılımcıların Türk Dizilerini İzlemeye Başladıktan Sonra Türkiye ve Türkler Hakkında Fikirlerine İlişkin Dağılımlar*

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Ağırlıklı Ortalama
	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)	F (%)		
Fırsatım Olursa Hemen Türkiye'yi Görmek İstirdim	8 (%1,82)	26 (%5,91)	81 (%18,41)	220 (%50)	105 (%23,86)	440 (%100)	3,88
Türkiye'yi ve Türkleri Daha Çok Tanımak İstiyorum	12 (%2,71)	30 (%6,77)	93 (%20,99)	222 (%50,11)	86 (%19,41)	443 (%100)	3,77
Türkiye ve Türkler Hakkındaki Görüşlerimi Olumlu Yönde Değiştirdi	16 (%3,60)	31 (%6,97)	157 (%35,28)	187 (%42,02)	54 (%12,13)	445 (%100)	3,52
Diziler, Türk	13	61	128	184	55	441	3,47

İnsanımı ve Türkiye'yi Olumlu Bir Şekilde Yansıtıyor	(%2,95)	(%13,83)	(%29,02)	(%41,72)	(%12,47)	(%100)	
Türkiye'nin Laik ve Batılı Bir Ülke Olduğunu Düşünüyorum	18 (%4,08)	94 (%21,32)	129 (%29,25)	160 (%36,28)	40 (%9,07)	441 (%100)	3,25

Tablo 11'deki bulgulara göre katılımcılar en çok (3.88) "Fırsatım olursa hemen Türkiye'yi görmek isterdim" seçeneğine katılım göstermişlerdir. Bunu seçeneği sırasıyla "Türkiye'yi ve Türkleri daha çok tanımak istiyorum", "Türkiye ve Türkler hakkındaki görüşlerimi olumlu yönde değiştirdi", "Diziler, Türk insanımı ve Türkiye'yi olumlu bir şekilde yansıtıyor", "Türkiye'nin laik ve batılı bir ülke olduğunu düşünüyorum" seçenekleri takip etmiştir. Söz konusu bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların olumlu önermelere katılımlarının yüksek düzeyde gerçekleştiği görülmektedir. En çok tercih edilen "Fırsatım olursa hemen Türkiye'yi görmek isterdim" önermesine katılımcıların %50'si katılıyor, %23,86'sı ise kesinlikle katılıyor şeklinde görüş belirtmiştir. Yani toplamda bu önermeye %73,86 oranında bir katılım söz konusudur.

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Son yıllarda Türkiye menşei diziler dünyanın farklı bölgelerinde izler kitlesini gün geçtikçe artırmaktadır. Türkiye, dizi sektöründeki bu başarısıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından en çok dizi ihraç eden ülke konumuna gelmiştir (Cebeci, 2014, s. 4). Bugün dünya genelinde başarı grafiğini artıran Türk dizileri, Arap dünyasında da ilgiyle takip edilmektedir. Türk dizilerinin Arap ülkelerinde yayınlanması Arap halkları arasında Türkiye ve Türk halkına yönelik imajları ve algıları da etkilemektedir. Araştırmalar Türk yapımlarının Arap halkları arasında Türkiye'nin yumuşak güç unsuru olduğunu ortaya koymaktadır (Aydos, 2018, s. 174). Türkiye menşei Arap ülkelerindeki etkilerini ölçen literatürde farklı çalışmalara rastlanırken, bu yapımların Fas halkı üzerindeki etkilerini araştıran çalışmaların az sayıda olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın literatüre ve bu konuda çalışma yapacak uzman ve araştırmacılara katkılar yapabileceği öngörülmüştür.

Türkiye ile Arap devletleri arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir sergilemektedir. I. Dünya Savaşı sürecinde İngilizlerin de kışkırtmalarıyla bazı Arap toplulukları arasında ortaya çıkan milliyetçilik akımları Osmanlı yönetimi ve Türklere karşı olumsuz bir imajın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bağımsızlıklarının ardından kimi Arap ülkelerinin eğitim ve öğretim müfredatlarında Osmanlı Devleti sözde bölgeyi sömüren ve Arap ülkelerinin geri kalmasına sebep olan unsur olarak anlatılmıştır (Altunışık, 2010, s. 7). Bu durum 2000'li yıllardan itibaren değişim göstermektedir. Türkiye'nin son yıllarda Arap ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini artırması, Türk siyasetçilerin İsrail'in işgalci politikalarına karşı Filistin yönetimi ve halkına açık destek vermesi ve Türkiye'nin bölgesinde ortaya çıkan sorunlarda bağımsız politikalar ortaya koyması Arap halkları arasında Türkiye ve Türklere karşı daha olumlu kanaatler oluşturmaktadır. Arap halkları arasında Türkiye ve Türklere ilişkin olumlu algıların oluşmasında Türk dizilerinin etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Araştırmada elde edilen bulgular Türk dizilerinin Türkiye ve Türklere ilişkin algıları olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Araştırmada öncelikle Katılımcıların Türkiye hakkındaki deneyimleri, kanaatleri ve mevcut algısı sorgulanmıştır. Burada katılımcıların Türkiye'yi ziyaret etme, Türkiye'de yaşam sürme ve Türklere birlikte yaşama ve bir arada çalışma istekleri sorgulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre henüz Türkiye'yi ziyaret etmemiş katılımcıların tamamına yakını (% 92,5) Türkiye'yi ziyaret etmek istediklerini belirtmiş, yarıya yakını (% 48,8) ise Türkiye'de yaşam sürme konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğu, Türk komşuya (% 88,2) ve iş arkadaşına (%95,1) sahip olmaya olumlu bakmaktadır. Fas ile Türkiye arasındaki kültürel ve diplomatik ilişkilerin başlangıcı 16. yüzyılın başlarına dayanmaktadır (Özdemir, 2017, s. 52). İki ülke ilişkileri tarihsel süreçte inişli çıkışlı bir seyir sergilemiştir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular değerlendirildiğinde katılımcıların Türkiye ve Türklere ilişkin mevcut kanaatlerinin oldukça olumlu olduğu görülmektedir. Bu durum Türk markalarının ve Türkiye menşei ürünlerin Fas'ta yer almasında ve pazarlanmasında kolaylaştırıcı bir rol oynayabilir.

Çalışmanın ikinci bölümünde katılımcıların Türk dizilerini izleme pratikleri ve nedenleri sorgulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların çoğunluğunun (% 62,8) Türkiye menşei dizileri takip ettikleri görülmüştür. Burada Türk yapımlarını izlemediğini belirten katılımcıların büyük bir çoğunluğunun zaten dizi izlemediği ve katılımcılardan dizi izleme alışkanlığı olanların küçük bir kesiminin (11,5) Türk yapımlarını takip etmedikleri saptanmıştır. Araştırmada katılımcıların farklı ülke yapımları arasından çok hangi ülkenin dizilerini takip ettikleri sorgulanmış ve katılımcıların en yüksek oranda (%40,2) Türk yapımlarını izledikleri sonucuna

ulaşmıştır. Katılımcılar ikinci sırada Fas yapımlarını tercih etmiş (%21) ancak bu tercih Türk yapımlarının ancak yarısı kadar ilgi görmüştür. Söz konusu bu sonuçlar Fas'ta Türk dizilerinin oldukça popüler olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonucu elde edilen bu sonuçlar Issa'nın (2011) Katar'da, Al-Khaledi'nin (2013) Kuveyt'de ve Temina'nın (2019) Cezayir'de Türk dizileri üzerine yaptıkları araştırmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Türk dizilerinin Arap ülkelerindeki serüveni "Çiçeklerin Tacı" (Ikil al Ward) adlı yapımın, 2007'de MBC 1 kanalında yayınlamasıyla başlamıştır (Kraidy, 2014, s. 12). Türk yapımları Arap ülkelerindeki asıl başarısını "Gümüş" (Noor) adlı yapımın Nisan 2008'de MBC4 kanalında prime time'da yer almasıyla elde etmiştir (Deniz, 2010, s. 54). Ardından gelen yıllarda çok sayıda yapım Arap ülkelerinde pek çok kanalda kendine yer bulmayı başarmıştır. Fas'ta Türk dizileri yerel ve ulusal kanallarda ve çevrimiçi ortamlarda seyirciyle buluşmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılara en çok hangi Türk dizisini izlediği sorulmuş ve katılımcılar kendilerine sunulan seçenekler arasından en fazla İhlamurlar Altında dizisini izlediklerini belirtmiştir. Bunu yapımları sırasıyla Muhteşem Yüzyıl ve Gümüş dizileri takip etmiştir. Araştırmada katılımcıların yarısından fazlasının (% 54,1) dizileri çevrimiçi ortamlardan izledikleri görülmüştür. Bu doğrultuda dizi yapım şirketlerimizin söz konusu bu yapımların dijital platformlar üzerinde daha fazla yer almasını sağlaması daha fazla izleyiciye ulaşması adına doğru bir tercih olacaktır.

Televizyon dizileri ve sinema filmleri, toplumların yaşamlarına nüfuz eden ve bireylerin algılamalarını etkileyen kültürel ürünler olarak nitelendirilebilirler. Bu açıdan değerlendirildiğinde, televizyon dizileri, insanların düşünce ve kanaatlerini etkileyen ve kişiler, ürünler, mekânlar ve ülkeler ile ilgili imaj oluşturma gücüne sahip bir araç konumuna gelmişlerdir (Busby ve Klug, 2001). Televizyon dizilerinin bir topluma ya da ülkeye ait imajı olumlu yönde etkileme ya da onlara ilişkin farkındalık seviyesini artırma gibi soyut faydaları vardır (Kim vd., 2007). Araştırmada katılımcıların Türk dizilerini izleme alışkanlıklarıyla Türkiye'de yaşama ve bir Türk çalışma isteği arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı sorgulanmıştır. Ki kare analizi sonuçlarına göre Türk yapımlarını izleyenler Türkiye'yi ziyaret etme ve iş yerinde Türk biriyle çalışma konusunda izlemeyenlere kıyasla daha istekli oldukları sonucuna varılmıştır. Bu bulgular Türk dizilerini izleyen katılımcıların Türkiye ve Türklere ilişkin algılarının olumlu yönde değiştiğini göstermektedir.

Türk dizilerinin Arap dünyasındaki başarısında dizilerin yapım kalitesi, dizilerde işlenen konular ve hikâyeler, oyunculuk performansları ve mekânsal öğeler gibi pek çok farklı neden etkili olmaktadır. Araştırma kapsamında bu yapımların tercih edilmesinde öne çıkan nedenler araştırılmıştır. Burada elde edilen bulgulara göre katılımcıların Türk dizilerini tercih etmelerindeki ana etmenin bu yapımların üretim kaliteleri olduğunu bulunmuştur. Ayrıca bu tercihte ülkemize ve halkımıza duyulan sempati ve kültürel yakınlıklarında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar Temina'nın (2019) Cezayir'de Türk dizileri üzerine yaptığı araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Dizi izleme alışkanlıkları demografik ve sosyoekonomik değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlar da bu durumu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre kadın katılımcılar (%46,5), erkek katılımcılara (%19,3) kıyasla daha fazla dizi izleme alışkanlığına sahiptir. Ayrıca eğitim düzeyi arttıkça dizi izleme alışkanlıklarının azaldığı görülmektedir. Çalışmada son olarak katılımcılara Türk yapımlarına ilişkin bazı olumlu ve olumsuz önermelerde bulunulmuştur. Burada katılımcıların olumlu önermelere yüksek oranda katılım gösterdiği görülürken olumsuz önermelere katılım oldukça düşük seviyede kalmıştır.

Çalışma sonucu elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde Türk yapımları dizilerin Fas halkı tarafından beğeniyle takip edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Türk dizilerinin Fas halkı tarafından yüksek oranda izleniyor olması Türkiye ve Türkler hakkında olumlu düşünce ve kanaatlerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu aşamada Fas'ta ülkemize ve halkımıza karşı artan bu alanın sürdürülebilir olmasını sağlamaya yönelik stratejilerin belirlenmesi ve uygulamaya koyulması doğru bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

- Al Khaledi, A. (2013). *Kuveyt kadınlarının Türk dizilerine hakkındaki düşünceleri: bir alan araştırması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Middle East University.
- Altunışık, M. B. (2010). *Arap Dünyasında Türkiye Algısı*. <http://tese.org.tr/tr/yayin/arap-dunyasinda-turkiye-algisi/>
- Akar, M. (2016). *Ortadoğu Yıllığı 2015*. Açılım Kitap.
- Anadolu Ajansı. (2013). *Başbakan Erdoğan Fas'ta törenle karşılandı*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/basbakan-erdogan-fasta-torenlekarşilandi/240727>
- Anadolu Ajansı. (2018). *Faslı turistlerin rotası: İstanbul*. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/-fasli-turistlerin-rotasi-istanbul/1228314>
- Arbath, M.S., & Kurar İ. (2015). Türk dizilerinin Kazak-Türk kültürel etkileşimine ve Türkçenin Yaygınlaşmasına Etkisi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(2), 31-48.
- Aydos, S. (2018). Gelenek ve modernite bağlamında türk dizilerinin Fas'taki etkileri: Kadın izleyiciler üzerine bir araştırma. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 172-190.
- Aziz, A. (1999). *Türkiye'de televizyon yayıncılığının 30 yılı*. TRT Yayınları.
- Baykul, Y. (1979). *Örtük özellikler ve klasik test kuramları üzerine bir karşılaştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Besenyö, J., & V Oláh, P. (2012). One of the new competitors in Africa. Turkey. *Scientific Journal of the National University of Public Service Hungary*, 11(1), 135-148.
- Bilis, P.Ö., Bilis, A.E., & Sydygalieva, M. (2018). Türkiye-Türk cumhuriyetleri kültürel ilişkilerinde televizyon dizileri faktörü: Kırgızistan örneği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 403-425
- Bilge, M. L. (1996). *Osmanlı-Fas münasebetleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Buccianti, A. (2015). *Dubbed Turkish soap operas conquering the Arab world: Social liberation or cultural alienation?* Arab Media and Society, Egypt.
- Busby, G., & Klug, J., (2001). Movie-induced tourism: The challenge of measurement and other issues, *Journal of Vacation Marketing*, 7(4), 316-332.
- Cereci, S. (2014). Türk televizyon dizilerinin küresel başarısı: Evrensel insan yaklaşımı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 28, 1-12.
- Çelebi, M. (2002). *Millî mücadele döneminde Türk-İtalyan ilişkileri*. Ankara.
- Deniz, A. Ç. (2010). Gümüş dizisinin Arap kamuoyuna etkileri: Bir sosyal medya incelemesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 50-67.
- Fadi, İ. (2014). *Sınırları aşmak*. (Belgesel Film). TRT Türk.
- Fas. (1995). *İslam Ansiklopedisi*. İçinde (Cilt, 12, ss.188-192). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Fırat, M. (2007). *Türkiye-Afrika ilişkilerinin tarihsel arka planı ve Afrika açılımında sivil toplum kuruluşlarının rolü*. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, 1-5.
- Haberler. (2011). *Türk-Arap medya forumu*. www.haberler.com/turk-arap-medya-forumu-3162113-haberi
- Hürriyet. (2019). *Türk dizilerinin yurt dışı reytingi hizmet ve mal ihracatını artırdı*. <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/turk-dizilerinin-yurt-disireytingi-hizmet-ve-mal-ihracatini-artirdi-41370314>
- Kınık, K. (2018). *Fas'taki İslami hareketler*. Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi. <https://sdam.org.tr/mobil/Haber.php?id=144>
- Kim, S.S., Agrusa, J., Lee, H., & Chon, K. (2007). Effects of Korean television dramas on the flow of Japanese tourists. *Tourism Management*, 28, 1340- 1353.
- İssa, D. (2011). *Situating the imagination: Turkish soap operas and the lives of women in Qatar*, *Media @ LSE Electronic MSc Dissertation Series, London School of Economics and Political Science*.
- Kapsal, H. (2018). *Son dönem Türk dizilerinde kadının toplumsal kimliğinin "değişimi"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi.
- Karlıdağ, S., & Bulut, S. (2014). The transitional spread of Turkish television soap operas. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 47(2), 75-96.
- Karpat, K. H. (2017). *İslam'ın siyasallaşması*. Çev. Şiar Yalçı. Timaş Yayınları.
- Kraidy, M. M. (2014). *Neo-Ottoman cool Turkish television and film in Arab public discourse*. Arab Media Report, 11(1), 17-29.
- Mynet. (2005). Erdoğan'dan Tunus ve Fas'a çıkarma. <https://www.mynet.com/erdogandan-tunus-ve-fasa-cikarma-110100148682>
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri. Nitel ve nicel yaklaşımlar*. Desen Ofset.
- Nocera, L. (2014). *Middle Eastern intrigue? Turkish soaps, the rediscovery of the Ottoman past and a new Image for Turkey in the Middle East*. Arab Media Report, 4(1), 3-48.

- Nuroğlu, E. (2013). *Dizi turizmi: Orta Doğu ve Balkanlar'dan gelen turistlerin Türkiye'yi ziyaret kararında Türk dizileri ne kadar etkili?*. 5. Uluslararası İstanbul İktisatçılar Zirvesi, Aralık. 1-12.
- Özdamar, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Kaan Kitabevi.
- Özdemir, A.C. (2017). *II. Abdülhamid'in Afrika siyaseti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Özkan, M. (2011). *Türkiye'nin Afrika politikası, Türk dış politikası yılı 2009*. SETA Yayınları XIII, Pelin Ofset.
- Öztürk, M., & Atik, A. (2016). Ulusal pazardan küresel pazarlara uzanan süreçte Türk dizilerinin gelişimi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2016(2), 66-82.
- Sekaran, U. (2000). *Research methods for business: A skill-building approach*. Wiley&Sons.
- Serim, Ö. (2007). *Türk televizyon tarihi: 1952-2006*. Epsilon Yayınları.
- Sputnik. (2019). *İspanya ve Latin Amerika'da Türk dizilerine neden büyük ilgi gösteriliyor?* <https://tr.sputniknews.com/columnists/201909161040184081- ispanya-ve-latin-amerikada-turk-dizilerine-neden-buyuk-ilgi-gosteriliyor/>
- TBMM. (2014). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Fas Kralı 6. Muhammed ile görüştü*. <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/1583/cumhurbaskani-erdogan-fas-krali6-muhammed-ile-gorustu>
- TBMM. (2018). *Türkiye Fas parlamentolar arası dostluk gurubu*. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/dostluk_gruplari.ulkeler?pUlkeNo=27 &pTip=3
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı. (2018). *Türkiye Fas siyasi ilişkileri*. http://www.mfa.gov.tr/turkiye-fas_siyasi-iliskileri.tr.mfa
- Temina, A. (2019). *Cezayir'de izlenen Türk dizilerinin Türkiye algısına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi.
- Tepeciklioğlu, E. E. (2012). Afrika kıtasının dünya politikasında artan önemi ve Türkiye-Afrika ilişkileri. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 59-94.
- World Bank. (2019). *Morocco*. <https://data.worldbank.org/country/morocco>
- Yeşilmen, G. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı-Fas ilişkilerine dair 1850 ve 1859 tarihli iki layiha. *Medeniyet ve Toplum*, 1(2), 105-128.
- Yiğit, A. (2013). Turkish drama in the Middle East: Secularism and cultural influence. *IEMed. Mediterranean Yearbook 2013* (291-294). <https://www.iemed.org/wp-content/uploads/2021/02/Turkish-Drama-in-the-Middle-East-Secularism-and-Cultural-Influence.pdf>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 20.12.2019

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 2019/448

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %70, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %30'dur.

Yazar 1: Literatür alan taraması, kavramsal çerçevenin oluşturulması, anket formlarının çevirilerinin yapılması ve uygulanması, bulguların analiz edilmesi ve yorumlanması birinci yazar tarafından yapılmıştır.

Yazar 2: Araştırma ölçeğinin tasarlanması, literatür ve alan yazının kontrolü ve verilerin analiz kontrolleri ikinci yazar tarafından yapılmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.